

УДК 477.83/86 161.2'06 – 92.09

Ганусин Олена,
аспірант кафедри новітньої історії України історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів

СУСПІЛЬНО-КУЛЬТУРНА “МІСІЯ” ЖІНКИ У БАЧЕННІ ГАЛИЦЬКИХ ЧОЛОВІКІВ-ІНТЕЛІГЕНТІВ ЗІ ЗЛАМУ ХІХ-ХХ СТ.

У статті йдеться про конструювання наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. галицькими чоловіками-інтелігентами “нових” бачень ролі жінки, її суспільних і родинних обов’язків. Проаналізовано так звані “місії” жінок як матерів, дружин, патріоток. Показано суперечності розвитку емансипації в краї, погляди чоловіків на жіночу освіту, професійну та громадську реалізацію.

Ключові слова: чоловіки-інтелігенти, емансипація, Галичина.

Ганусин Е. *Общественно-культурная “миссия” женщины в видении галицких мужчин-интеллигентов на рубеже ХІХ-ХХ вв.*

В статтє говорится о конструировании в конце ХІХ – начале ХХ в. галицкими мужчинами-интеллигентами “новых” видений роли женщины, ее общественных и семейных обязанностей. Проанализированы так называемые “миссии” женщин как матерей, жен, патриоток. Показано противоречия развития эмансипации в крае, взгляды мужчин на женское образование, профессиональную и общественную реализации.

Ключевые слова: мужчины-интеллигенты, эмансипация, Галиция.

Hanusyn O. *The socio-cultural “mission” of woman in the intellectuals’s vision at the turn of the ХІХ – ХХ centuries*

Constructing the “new” visions of the woman’s role, her social and family duties by Galician intellectuals at the late ХІХ – early ХХ centuries are described. The so-called “missions” of woman as mothers, wives, patriots are analyzed. The contradictions of emancipation in Galicia, men’s views in woman’s education, professional and social realization are shown.

Keywords: intellectuals, emancipation, Galicia.

“У галичан [...] чудне, непросте відношення до жінок, все вони дивляться на нас або з гори вниз, або з низу вгору, а щоб так, просто, нарівні – зроду”, – характеризувала суперечливість місця жінки у суспільному житті Галичини XIX ст. Леся Українка [8, с. 118–119]. Справді, з одного боку, тут були поширені ідеї про високий статус жінки в сім’ї, зокрема як берегині “домашнього вогнища”, емоційно-романтичні уявлення, широко культивовані в літературі. З іншого – очевидна нерівноправність: правова обмеженість, “старосвітськість” поглядів на жінку, “поділ сфер впливу” (у публічному житті панують чоловіки, а в домашньо-родинному – жінки) [10, с. 183–197], а також своєрідне “сатиричне” ставлення до жінок (найбільше у пресі) – як до осіб невисокого інтелектуального рівня, які ведуть пусті балачки, думають лише про “балі” і вечорниці, нове вбрання “від париского кравця” та вигідну “партію” для одруження [13]. Таке бачення жінки впливало з консервативного укладу українського середовища Галичини, яке у своїй більшості було селянським, та міцні позиції греко-католицької церкви.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. українське суспільство Галичини переживало значні перетворення, пов’язані з формуванням новочасних національних ідей та ідеалів, що впливало з процесів модернізації та політизації українського руху. Очолила національний рух українська інтелігенція, яка займалася націєтворчою, політичною, культурно-просвітньою та громадською діяльністю. Для розбудови інфраструктури національного руху громадсько-активні інтелігенти потребували залучення нових соціальних середовищ, у тому числі жіноцтва. Про це свідчать помітки в пресі: “Найвисша пора збутити у наших жінчинах почуте народного обов’язку; найвисший час згуртувати в кождім повіті все інтелігентне жіноцтво до народної роботи, вказати єму цілі, дороги, і напрям сеї роботи, аби і ся половина нашої інтелігенції не марнувала ся без користи для народу але стала в рядах єго борців у тяжкий теперішний час!” [12]. Жінки почали активно включатися у громадську-просвітню роботу, прагнули отримати необхідну національно-патріотичну зорієнтованість, здобували освіту, ставали не тільки персонажами літературних творів, а й авторами, опановували вчительську та медичну професії (перша жінка-лікар у Галичині – Софія Окуневська). Від-

бувалася своєрідна “національна емансипація” жінок, яка трактувалась швидше як необхідність, ніж вимога часу. В той час, коли західноєвропейські жінки боролися за емансипацію, українські жінки – за посилення своїх суспільних ролей. Цікаво, що у широкому розумінні емансипація гостро критикувалася галицькою громадськістю як загроза традиційному укладу сімейного життя, а українські радикали, хоч і обстоювали рівноправність жінок, вважали вищу освіту для них непотрібною, “легковажною примхою” [3, с. 102].

Тематика розвитку українського жіночого руху кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. є досить розробленою в українській та зарубіжній історіографії (Оксана Маланчук-Рибак [9], Марта Богачевська-Хом’як [3], Іванна Книш [6] та ін.), проте спеціальних досліджень світоглядно-ціннісної сфери, конструювання образу жінки у суспільній свідомості та аналізу співпраці статей в українському національному житті – небагато. Реконструкція культурних завдань жіноцтва крізь призму бачень чоловіків здійснено на основі матеріалів преси, спогадів і родинного листування, що дозволяє проаналізувати різні аспекти суспільного життя “зсередини” та в межах “мікроісторії”, яка останнім часом є дуже популярною в українських історико-філософських студіях.

Аналіз джерельного матеріалу дає підстави стверджувати, що в досліджуваний період мало місце конструювання галицькими чоловіками-інтелігентами “нових” бачень ролі жінки, її суспільних і родинних обов’язків.

По-перше, *“місія” жінки як матері-патріотки-виховательки*. Серед чоловічої інтелігенції були поширенні переконання про необхідність “родинних підстав патріотизму” та національного виховання матерями дітей – наступного покоління інтелігенції та борців за народні ідеали. З цього приводу Олександр Барвінський, український громадсько-політичний діяч, педагог, історик, писав: “А коли мала дитина з молоком висисатиме на жите, нашу ідею, за проводом матери возьметься до того діла, – ми не пропадемо, а здвигнемо ся усі і ніхто вже не зможе нас поконати” [1]. Матері надавали початкову освіту дітям, пояснювали перспективи нового життя, навчали рідної мови, прививали любов та захоплення до національної культури – музики, співу, літератури, живопису та історії. Іноді було досить

звичайної розповіді, яка згодом ставала напрямною лінією в житті й не давала забути про власне походження. Про таку розповідь від бабусі згадував Василь Нагірний – український архітектор, яка розповіла йому, ще малому хлопцеві, про те, як важко жилося українським селянам до ліквідації панщини, яких бід та принижень вони зазнавали в ці часи: “Ці оповідання неграмотної сільської жінки були мені заборолом при неодній спокусі, що лучалася мені в моім житті, де показано мені світлу будуччину, щоб лише виректися своєї віри й народности” [11, с. 5]. Матері впливали також на вибір професій своїх синів, проте чоловіча інтелігенція радила матерям, щоб долі їхніх дітей склалися краще, спрямовувати їх до вибору фаху не “супроти їхньої волі”, а за “даром”, тобто талантом [7].

Проте мішані шлюби, які переважали часто в Галичині цього періоду, вносили суперечності в національне виховання дітей. У суспільстві переважав погляд, що разом з дружиною-полькою в дім українського патріота приходять неминучий чужорідний чинник, що міг негативно вплинути на розвиток української справи [5]. Проте прикладів різнонаціонального гармонійного життя сімейного життя, де діти виростили національно свідомими українцями, було теж достатньо [16, с. 419]. І це, мабуть, залежало від подружньої любові, взаємоповаги один до одного, умінні йти на поступки.

По-друге, “*місія*” жінки як *дружини-порадниці-помічниці*. Вплив жінок на національну, культурну та політичну діяльність їхніх чоловіків-інтелігентів є беззаперечним. Дружини були своєрідним спрямовуючим вектором для чоловіків, їхня підтримка чи невідтримка у будь-якій справі, атмосфера та відносини у сім’ї, які облаштовувала дружина, могли значно вплинути на перебіг різноманітних подій у житті інтелігента. Жінки часто ставали найближчими друзями та сора́тниками, допомагаючи чоловікам, найчастіше, у редакторській чи літературно-перекладацькій діяльності [14, арк. 100].

По-третє, “*місія*” жінки як *освіченої громадсько-просвітньої та культурної діячки*. На зламі ХІХ–ХХ ст. жіноцтво дедалі активніше включалося в національну та культурно-просвітню роботу, що радо віталася чоловіками-інтелігентами. До прикладу, Олександр Барвінський з неприхованою гордістю писав про свою дружину Євгенію, яка, маючи музичні та вокальні здібності, брала участь у кон-

цртах “Руської бесіди”, заснувала чоловічий і жіночий хор, яким сама й опікувалася. За словами її чоловіка, “не було такого вечерка, в котрім би достойна наша подвижниця не взяла живої участі. Хвала за се їй, провідниці” [2, с. 123]. Чоловіки-інтелігенти заохочували жінок до реалізації себе в літературі, музиці, малярстві для розвитку української культури.

Широко поширювалися ідеї про необхідність освіти для жінок, особливо педагогічної. У цей період в Галичині розгорталася українсько-польське протистояння, особливо в освітньому питанні. Свідома українська інтелігенція виголосила гасло: “Чия школа, того й майбутнє!”. Поповнити брак учительських кадрів повинні були жінки, які закінчили учительські школи та семінарії. Отримання освіти та професії давали можливість отримати фінансову незалежність. Жінки вкладали значний внесок у сімейний бюджет, і було так, що їхня заробітна плата була єдиним джерелом прибутку в сім’ї. Наприклад, дружина галицького адвоката Костя Паньківського утримувала родину з власної учительської зарплати, бо “чоловік давав гроші на громадські справи” [4, с. 24]. Освіта для жінок також трактувалася як правильне рішення для тих, які через неможливість вийти заміж або ж втрату чоловіка повинні самі виборювати собі “місце під сонцем”.

По-четверте, *емоційно-чуттєва “місія” жінки*. Це проявлялося, найперше, у впливах на чоловіка. Кирило Студинський – український вчений, філолог, громадський діяч, так характеризував свою дружину: “Нераз помагала мені моя дружина добрим словом, заохотою в науковій праці, а навіть поміччю в коректі, коли друкарня понагляувала. Вона гоїла своїм жіночим, добрим серцем мої рани, викликані ріжними життєвими невзгодинами, стратою найдорожших мені людей. Більше рівноваги було нераз у неї, як у мене. Стала вона мені моєю доброю розрадницею, вірною дружиною, печаливою, дбалою опікункою, що несла розраду в тузі, горю чи недостатку” [15, арк. 8]. Жінки вливали “свіжий подих” у розвиток національно-культурного руху, надавали йому нових форм, сенсів, продукували нові думки та логічні трактування, інтуїтивні рішення, притаманні лише жінкам. На сторінках преси з’являлися поради чоловікам про те, що вони повинні розповідати своїм дружинам про щоденні, сус-

пільні, наукові справи, “[...]а розумна жінка своєю участю оживить, огріє і не одною іскрою здорового погляду освітить сей домашній парламент” [1].

Таким чином, на зламі XIX-XX ст. в Галичині чоловіча інтелігенція відводила жінці, окрім звичних ролей матері-дружини, також ролі жінки-виховательки, жінки-громадянки, жінки-трудівниці. Проте досягти гармонійного розвитку та реалізувати себе у будь-яких сферах, окрім родини, жінкам було важко, зважаючи на об’єктивні та суб’єктивні чинники: консерватизм галицького суспільства, повільні темпи і вибірковість розвитку ідей емансипації, особливості міжнаціональних взаємини в краю. Жіноцтву було відведено тільки місце культурних і добродійних діячів, де вони намагалися втілювали у життя національні уявлення, тоді як політика та широка громадська діяльність належали винятково до “чоловічих” справ. Чоловіки-інтелігенти контролювали та модерували емансипацію жінок через посередництво в громадських починаннях українок. Водночас у суспільстві панувало упередження, що надмірно “учена” жінка не може належно реалізуватися в сім’ї, бо її освіченність викликатиме комплекс неповноцінності в чоловіка. Варто підкреслити, що перераховані вищі проблеми не стосувалися селянського середовища. Селянська верства негативно реагувала на жіночу освіченність, а “місію” жінки вбачали в догляді за дітьми та чоловіком, виконання домашніх і господарських справ. Та й в уявленні інтелігентів жінка традиційно мали відповідати, найперше, за домашню сферу, виконуючи ролі першого соціалізатора для своїх дітей як майбутніх ідеологів суспільно-політичної програми українських партій, а вже потім втілювати власні потреби у реалізації поза домом.

Використана література:

1. Барвінський О. Родинне і суспільне значіння руського жіноцтва // Руслан (Львів). – Ч. 157. – 1898.

2. Барвінський О. Спомини з мого життя. – Нью-Йорк – Київ: Смолоскип. – 2004. – 528 с.

3. Богачевська-Хом’як М. Білим по білому. Жінки в громадському житті України 1884–1939. – Київ: Либідь. – 1995. – 424 с.

4. Витанович І. Кость Паньківський: ідеаліст громадської праці і віри у власні сили народу. – Нью-Йорк. – 1954. – 48 с.

5. Євгенія. Вниманію рускихъ жениховъ (Голось женщины) // Галичанинъ (Львів). – Ч. 225. – 1901.
6. Книш І. Іван Франко та рівноправність жінки. – Вінніпер. – 1956. 154 с.
7. Л. Новинки. Хто може зробити чоловіка нещасливим? // Руслан (Львів). – Ч. 52. – 1910.
8. Леся Українка. Зібрання творів: У 12 т. – Київ, 1978. – Т. 11. – 480 с.
9. Маланчук-Рибак О. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західноукраїнських землях ХІХ – першої третини ХХ ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст. – Чернівці. – 2006. 500 с.
10. Маланчук-Рибак О. Права жінок у контексті суспільно-правової культури Галичини ХІХ – початку ХХ ст. // Вісник Львівського університету. Серія історична. – 1999. – Вип. 34. – С. 183–197.
11. Нагірний В. З моїх спогадів. – Львів. – 1935. – 135 с.
12. Народна організація // Діло (Львів). – Ч. 59. – 1903.
13. Ради для танцюючих пань на вечерницях // Руслан. – Ч. 8. – 1905.
14. Центральний державний історичний архів у м. Львові (далі – ЦДІАУЛ). – Ф. 328 (Редакційна енциклопедія м. Львова). – Оп. 1. – Спр. 103. – Арк. 100 (Левицька Зинаїда Константинівна).
15. ЦДІАУЛ. Ф. 362 (Студинський Кирило). – Оп. 1. – Спр. 11. – Арк. 8 (спогади К. Студинського про студентські роки).
16. Черчович І. Конструювання образу жінки-українки у Львові на початку ХХ ст. // Вісник Львівського університету. Спеціальний випуск. Серія історична. – 2012. – С. 411–420.